

Kényszeres és kapcsolódó zavarok tünettana és diagnosztikai kritériumai

Dr. Mórotz Kenéz

2017

Diagnosztikai besorolás kérdései

- Szorongásos zavar (DSM-IV)
- Impulzus kontroll zavar

A kényszer spektrum

Kompulzivitás

Impulzivitás

kényszer
betegség

anorexia
nerv.

bulimia

kénysz.
vásárlás

trichotillománia

játék
szenv.

antiszoc.
szem. zavar

Diagnosztikai besorolás kérdései

**DSM V.: Kényszeres és
kapcsolódó zavarok**

A kényszeres és kapcsolódó zavarok formái

- Kényszeres zavar
- Testdiszmorfiás zavar
- Felhalmozási/gyűjtögetési zavar
- Trichotillománia (hajtépegetési zavar)
- Bőrkapirgálás (bőrtépkedés) zavar
- Szer (gyógyszer) kiváltotta kényszeres zavar
- Kényszeres és kapcsolódó zavar más egészségi állapot következtében
- Egyéb meghatározott kényszeres és kapcsolódó zavar
- Nem meghatározott szorongásos zavar

A kényszeres zavar fő tünetei

- Kényszergondolatok, kényszercselekvések vagy mindkettő jelenléte
- Előbbiek időigényesek, vagy klinikailag jelentős szenvedést okoznak, vagy károsítják a társas kapcsolatokat, munkahelyi és egyéb szignifikáns területek működését
- A zavar nem tulajdonítható valamely szer vagy más egészségi állapot élettani hatásának
- A zavar nem magyarázható jobban más mentális zavar tüneteivel

A kényszerjelenségekkel kapcsolatos belátás

- megfelelő
- rossz
- hiányzó (téveszmék, hiedelmek)

A kényszergondolatok (obszessziók) fő jellemzői

- - visszatérően és tartósan jelentkező gondolatok képek és készletések, amelyek jelentős szorongást okoznak
- - a beteg igyekszik ezeket elnyomni, figyelmen kívül hagyni vagy valamilyen más gondolattal vagy cselekvéssel semlegesíteni
- - a személy felismeri, hogy ezek a képek, készletések, gondolatok a saját tudatának a termékei

Kényszerbeteg és egészséges személyeknél egyaránt fellelhető intruzív gondolatok

- 1. Kiugrani az ablakon
- 2. Vonat elé ugrani
- 3. Valakit bántani
- 4. Gyermeket fizikailag bántalmazni
- 5. Szexuálisan inzultálni valakit
- 6. Egy szeretett személyt baleset ér
- 7. Valakinek a halálát kívánni
- 8. Hogy rákbeteg lesz
- 9. Hogy ő maga, gyermeke, házastársa súlyosan károsodik a házba esetleg beépített azbesztszemcsék miatt
- „Lehet, hogy ezt én követtem el?” – mikor valamely bűntényről hall vagy olvas

A kényszercselekvések (kompulziók) fő jellemzői

- - ismétlődően jelentkező cselekedetek (kézmosás, rendezgetés, ellenőrzés, felidézés) vagy gondolati folyamatok (imádkozás, számolás, ellengondolatok aktiválása), amelyek a kényszergondolatokra adott válasznak tekinthetők
- - e cselekedetek funkciója szorongás csökkentése, valamely rettegett esemény bekövetkeztének hátrítása
- - a beteg gyakran realizálja, hogy cselekedetei ésszerűtlenek vagy túlzóak, de megtételükre szubjektív kényszerítettséget érez
- - a kompulziók mind a manifeszt viselkedésben, mind mentális szinten megjelenhetnek

A kényszerbetegség tünettana

Obszessziók (%)	Kompulziók (%)
Beszennyeződés, megfertőződés 45	Ellenőrzés 63
Kóros kételkedés 42	Tisztálkodás 50
Szomatizáció 36	Számolás 36
Rend, szimmetria 31	Kérdezés, beismerés 31
Agresszivitás 28	Szimmetria, precizitás 28
Szexualitás 26	Gyűjtögetés 18

Gyakori kényszergondolatokhoz kapcsolódó kompulziók

obszessziók	kompulziók
Szexualitás Agresszív gondolatok Istenkáromló gondolatok „Valami nincs rendben”	Kézmosás Ellenőrzés, jóvátétel, ellengondolat Önbüntetés, imádkozás „Rend” helyreállítása (valóságos, virtuális) Szignifikáns aktivitások kerülése, metakognitív tevékenység

Az OCD kognitív jellemzői

- Felfokozott felelősségérzet
- A gondolatok jelentőségének túlértékelése
- A gondolatok feletti kontroll jelentőségének túlértékelése
- Túlzó és irreális veszély-és kockázatbecslés
- Bizonytalansággal kapcsolatos intolerancia
- Perfekcionizmus

Gyakori kognitív torzítások

- Egy eseményről szóló gondolat egyenértékű annak kivitelezésével
- Ha egy gondolat felbukkan a fejünkben, azt valószínűsíti, hogy a gondolatban szereplő esemény megvalósul
- Ha egy gondolat ismételten felbukkan, akkor annak speciális jelentősége van
- Valamely veszély megelőzésének elmulasztása egyenértékű e veszély okozásával
- Az embernek kötelessége minden gondolatát kontrollálnia
- A felelősségérzet semmilyen más faktor által (pl. csekély valószínűség) nem csökkenthető
- Egy intrúziót nem neutralizálni egyenértékű azzal, hogy az intrúzióban foglalt eseményt mi magunk is akarjuk
- Ha szorongok, az azt jelzi, hogy veszélyben vagyok

28 éves nőbeteg

- Obszessziók: kényszeres kételkedések
 - „lehet, hogy egy nő bőrét jobb megsimogatni, mint egy férfiét”
- Mentális kompulziók: cáfolatok keresése, bizonyosság keresése, öntesztelés
 - „szeretem a férjemet”, „mit éreznék, ha a gyermekorvosnő nyakát (hasát, mellét) megsímogatnám?”
 - Kérdezési kényszer (a terapeutától)

35 éves férfibeteg

- Görcsös figyelem a környezet jelenségei iránt, nem jelentkezik-e teljesen valószínűtlen együttállások(e-mailek érkezési ideje, rendszámok, ismerősökkel való találkozás, látott, hallott szavakban található ritka betű, ill. fonéma kombináció, stb.)
- Ilyen helyzetben rettegés valamely várható negatív konzekvenciáktól, éppen futó cselekvések leállítása, pozitív gondolatok és tevékenységek emlékének aktivizálása, jó emlékek kényszeres felidézése, állandó agyi önmonitorozás, nem bukkannak-e fel a fejében negatív gondolatok

A kényeszertünetek két fő funkciója

- Preventív
- Restauratív

A testdiszmorfiás zavar fő tünetei

- Túlzott foglalkozás a testi megjelenés egy vagy több észlelt defektusával, amely mások számára nem észrevehetőek vagy enyhének tűnnek
- - a megjelenéssel kapcsolatos aggodalmak nyomán repetitív viselkedések (tükör, túlzott szépítkezés), másokkal való állandó összehasonlítás
- Fentiek jelentős szenvedést okoznak, negatívan befolyásolják a társas, munkahelyi kapcsolatokat
- **Eset: 32 éves férfi, testépítő, nem mer kimenni a strandra, mert szégyelli, hogy ilyen „véznának” néz ki**

A felhalmozási/gyűjtögetési zavar

- A személy tulajdonában lévő tárgyak eldobásának vagy az azoktól való megválás tartósan fennálló nehézsége, függetlenül azok értékétől
- A tárgyaktól való megválás képtelensége azok olyan mértékű felhalmozásához vezet, ami a lakótér használhatóságát jelentősen korlátozza

Felhalmozási zavar – eset (45 éves férfibeteg)

- Gyerekkora óta nehezen vált meg tárgyaktól (iskolai füzet, könyvek, csokipapír, villamosjegy, stb)
- Felnőttként minden újságot, levelet, számlát, jegyeket megtartott, nem dobta ki a tejeszacskókat, keféres poharat, stb., állandóan ellenőrizte a szemetest, idővel a lakásban csak keskeny folyosókon lehetett közlekedni a felhalmozott tárgyak miatt
- Betegségbelátása részleges

Trichotillománia (hajtépkedési zavar)

- Ismétlődő hajtépegetés, amely észrevehető hajveszteséghez vezet
- Fokozódó feszültség a hajtépegetés előtt, vagy amikor a beteg megpróbál ellenállni az adott viselkedésnek
- Öröm, kielégülés vagy megkönnyebbülés a hajtépegetés közben

Trichotillománia –eset (29 éves nőbeteg)

- Évek óta tartó hajtépegetés (mind automatikus, mind koncentrált formában)
- A koncentrált forma esetén előre felkészül, a fürdőszobában előkészíti az ollót, vattát, csipeszt
- Egy alkalommal 40-60 szálát is kihúz, nagy részüket megrágja, a szálak végét lenyeli
- A művelet közben különös „elvarázsolt” állapotot él át, a végén kifejezetten megkönnyebbül
- Betegségbelátása részleges, elfogadja, hogy a hajtépegetés problémát jelent, de „neki jó”. Külön élmény a hajszálak kitapogatása, és az élmény, amikor kipattan egy-egy hajszál

Bőrkapirgálás (bőrtépkedési) zavar

- Visszatérő bőrkapirgálás vagy bőrtépkedés, ami bőrsérüléseket eredményez
- A bőrtépkedés abbahagyására vagy csökkentésére tett sikertelen próbálkozások
- Klinikailag jelentős szenvedés, a társas, munkahelyi vagy más szignifikáns életterület működésének károsodása

Bőrkapirgálás – eset (28 éves nőbeteg)

- Rendszeresen kaparja a fejbőrén lévő kitüremkedéseket
- A kaparás következtében kialakult varrasodás maga is kiváltó ingerré válik
- A kaparást mindaddig folytatja, amíg vér nem serked a pörsenésből
- A lefolyás automatikus formájú, elsősorban akkor jelentkezik, ha valamilyen más tevékenységben elmerült (olvasás, telefonálás, TV-nézés)